

Алфред Рудолф

**МАРИЯ ЛУИЗА
ПЪРВА БЪЛГАРСКА КНЯГИНЯ**

БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

- © Алфред Рудолф, *автор*
- © Мартин Чорбаджийски, *редактор*
- © Ива Колева, *коректор*
- © Антон Оруш, *автор на предговор*
- © Александра Младенова, *графично оформление*
- © Николеа Карайончева, *оформление на корица*
- © Янко Илиев, *снимка на корица – ретуш и цвят*

„БИ 93“ ООД
София, 2019 г.

ISBN: 978-619-7496-34-5

Алфред Рудолф

**МАРИЯ ЛУИЗА
ПЪРВА БЪЛГАРСКА КНЯГИНЯ**

София
2019

Мария Луиза – първата българска княгиня
(Портретът е възпроизведен според картината на Ф. Ласло)

*На славната и светла
памет на*

МАРИЯ ЛУИЗА

*първа българска княгиня
(починала на 19 януари 1899 г. в София)*

А. Р.

Предговор

Д-р Алфред Рудолф (1858 – 1914) е от онези чужденци, свързали съдбата си с България – чешки юрист, който има големи заслуги за националното и културното възраждане на страната ни след Освобождението. Освен професионален адвокат, той е писател и пътешественик, редактор и издател, автор на стенографска и юридическа литература. В издаваната от него „Българска библиотека“ излизат произведения на Иван Вазов и Константин Величков, както и други книги за България.

Книгата му за княгиня Мария Луиза е написана точно преди 100 години – през 1899 – когато скръбта по току-що починалата и обичана българска княгиня завладява цялата страна. Първото издание на биографията излиза през 1900 г., а второто държите в ръцете си.

Тези страници ни отвеждат в годините, когато България се възражда политически и духовно. От историческа гледна точка ценни са свидетелствата за преобразяването на София между 1888 и 1891 г., когато довчерашият западнал ориенталски град се изпълва със стотици нови къщи, модерни училища, културни институции, държавна печатница. Започва работа Висшето училище, никнат високи постройки, появяват се нови интересни заведения... Новата, разхубавяваща се все повече столица посреща господарката си княгиня Мария Луиза през 1893 г. Подробната картина на нейното тържествено влизане в София пренася читателя в един невероятен момент, за който може би не е запазен друг репортаж освен наблюденията на Алфред Рудолф.

Когато четем книгата, вероятно ще забележим, че многостранността на описанието е оцетена от предпочитанието на автора да описва церемонии и събития. Същевременно обаче нека добавим, че знанията по дворцов етикет не се придобиват лесно и подробните описания на моменти със строг протокол – от празничното посрещане на княгинята в София до всялото масова скръб нейно погребение – ще обогатят представата ни за една безвъзвратно отминала България. Ако прочетем внимателно страниците за различни събития, ще узнаем редица подробности за етикецията в дворцовия живот, които в днешно време почти няма откъде да научим. Тази биография на княгиня Мария Луиза съдържа и някои други необичайни моменти, например как скулптор сменя цяла нощ восъчно копие на лицето на починалата владетелка, за да изработи от мрамор нейния образ. Можем да прочетем и къде ходи на курорт българската княгиня и с какво се занимава там.

Макар книгата да има претенцията да изобрази пълноценен портрет на княгиня Мария Луиза, все пак лесно ще открием, че авторът следва добре подредена схема и последователно приписва на Свищовската графиня традиционните качества, които се очаква да са присъщи на всяка добра европейска владетелка от XVIII – XIX век по принцип. Тогаваашната дама от монархическия институт трябва да има ясно изразен благороден произход, да съчетава физическа и душевна красота, да има тънък вкус при избора на облекло и да е елегантна и тактична дори в най-обикновеното си всекидневие. Освен това господарката от двореца трябва да има благ характер и да обладава вродено състрадание към бедните и нещастните. Тя се грижи за тях като добра майка чрез лична благотворителност и патронаж на

чужди такива начинания – по този начин владетелката проявява милосърдие към своите поданици.

Размишлявайки върху образа на княгиня Мария Луиза в тази книга, неизбежно ще усетим елементи на идеализиране, но това е обяснимо с оглед начина, по който един симпатизант на Третото българско царство се очаква да пише за него през XIX век. И въобще една официална биография на току-що починала царска особа, съставена от убеден привърженик на монархията, е логично да приписва на умрелия огромен брой положителни качества. Това е специфика, която можем да открием в биографиите на много владетели от други страни. Такива книги се пишат, за да се фиксира на починалия монарх онзи образ, с който се цели той да бъде запомнен, а и в нашия случай трябва да отбележим, че в колективната българска памет княгиня Мария Луиза наистина остава с добро. Книгата на Алфред Рудолф продължава да е ценна и защото ни дава представа за част от обществените представи на епохата – например, че сред първите качества на мъжа владетел са справедливостта, войнствеността и твърдият характер, а главното за съпругата му е да бъде милостива, състрадателна и грижовна към народа си.

Не всеки ден срещаме подобни репортажни свидетелства за живота на българския царски двор, но всяко от тях добавя нови шрихи към тяхната картина. Затова ви пожелаваме приятно докосване до тази отминала епоха.

Антон Оруш

ма личности с такава чиста като кристал душа, която през живота им почти никой не може да оцени достатъчно, та едва след тяхното отиване в небесния рай всички, които са ги окръжавали, чувстват тежката загуба, която ги е сполетяла. Ние бихме желали след тяхната смърт да удвоим всичката си любов, която сме им посветили през живота, но тогава вече, за жалост, не е останало помежду ни нищо друго освен учудване и признателно възпоменание.

Ако се сдружат висотата и красотата на душата, добрината на сърцето и благородността на характера под една царска диадема, ако тези безценни камъни блестят върху челото на една коронована глава, то не може да се оцени колко високо е щастието на онзи народ, чиято благосклонна владетелка е същевременно любезна и великодушна майка, която чувства еднакво с него в щастливите и нещастни минути, а още по-мъчно може да се премахне болката на тоя народ, щом златното сърце на царствената княгиня в най-хубавия цвят на младостта престане завинаги да бие за своя възлюбен народ.

Затова аз нямам намерението да тълкувам болката, която българският народ изпитва със смъртта

на Нейно Царско Височество, първата и великодушна българска княгиня. В този траур участваха всички славяни, особено чехите, които се удостоиха с гостоприемството на братския български народ, които намериха в България второ отечество под скиптъра на незабравимата княгиня и на нейния висок съпруг Н. Ц. В. княз Фердинанд Кобургготски. Между това общество, проникнато с чист демократически дух, измежду хора, които не познават аристокрацията, нито плутокрацията, но където всички са равни в живота и пред закона, на това второ отечество човек лесно привиква и скоро го обиква от сърце и гуша.

Най-тънките трептения на чувствата: удивление, благодарност, признателност и всичко, което изобщо може да се изрази с думи, не стигат, за да се изкаже какво нещо беше Мария Луиза за народа си; чрез своите благородни дела тя създаде в сърцето на народа такъв паметник, който е по-траен от метал. Затова, ако ми се позволи да положа върху пресния още гроб на благородната и обична на българския народ княгиня няколко спомена от чешка ръка, нека това служи за доказателство, че сълзите, които чехите и другите славяни в България неотдавна проливаха над нейната катафалка, са произлизали от искрено славянско сърце. Като излагаме някои от тези спомени в настоящата книга, полагаме ги с пиетет, с просълзени очи и с разтреперана гуша над гроба на великата княгиня; но при това мислим, че не ще бъде излишно, ако вместо увод сплетем, макар и накратко и повърхностно, една китка възпоменания, които ще послужат по-добре да се изтъкне характерът на епохата, която ще опишем.

Тук не му е мястото да описваме революционните действия на българското движение; само ще припомним, че преди войната за освобождение съществуваше народна организация под формата на революционни комитети, които бяха разпръснати от Дунава до Родопските планини.

Подобна народна организация се забеляза и в Първото народно събрание в Търново на 10 февруари 1879 г., свикано от княз Дондуков-Корсаков с цел да се изработи конституция. В това събрание младата българска партия (вероятно става дума за групата на „младите“ в събранието, т.нар. либерали – Бел. рег.) представи своята програма за Търновска конституция, според която се позволи само на първия български княз да не бъде от православно вероизповедание. Чрез това се търсеше някаква гаранция за народа от страна на владетеля.

Губернаторът Дондуков-Корсаков, който тогава беше най-силният и най-възлюбен мъж в България, успя да издейства съгласието на Русия да се приеме Търновската конституция¹. Тази Търновска конституция за кратко беше отнета от българите, но през 1884 г. пак им бе върната (става дума за Режима на пълномощията – Бел. рег.). След това в Каравелово време стана и Съединението.

Съединението на Източна Румелия с Княжеството, което стана на 6 септември 1885 г., бе скроено от русенския комитаджия Захари Стоянов по примера на някогашните комитети (визира се участието на Стоянов в Русенския революционен комитет – Бел. рег.). Заедно с блестящите победи при Сливница, Драгоман и р. Нишава във войната през 1885 г. тези две неща повигнаха значително народното чувство на българите.

¹ Всъщност княз Александър Дондуков-Корсаков получава подробни инструкции от Русия за основите на Конституцията. Сред тях е възможността депутатите свободно да изразят своите желания, но в рамките на определени граници.

Българската войска разби сръбската в шанцове, наредени от Сливница до Алдимировци, при всичко че военната ѝ сила беше съсредоточена при одринската граница за отбрана на Източна Румелия. България няма никога да забрави геройските подвизи на българската войска при височината Три уши. Освен това заслужава да се спомене, че Русия, като помагаше на изпъдения генерал-губернатор Кръстевич и като защитаваше Берлинския трактат, никак не съчувстваше на Съединението.

Когато княз Александър, след несполучливото поклонение на руския цар и изпратената за милост телеграма от Русе, беше принуден да напусне княжеския престол с манифест от 26 юли 1886 г. и – съпроводжан от всички съсловия на народа – да се завърне в своето Хесенско отечество след трудно шестгодишно царуване, изглеждаше сякаш избухването на една гражданска война в България не е нещо невъзможно².

Моментът беше тежък. Въпреки че от страна на Русия беше издигната кандидатурата на кавказеца княз Мингрели (грузински княз – Бел. ред.), с цел да се уредят възникналите недоразумения, Великото народно събрание обаче (състоящо се от 622 депутати) избра на 10 ноември за български княз Валдемар, датски принц, като предполагаше, че Русия ще бъде съгласна, понеже неговата сестра беше руска царица. Но той не прие избора, а Търновската конституция не можеше да съществува без княз. Съще-

² Настоящото княжество е последната форма на устройство на българската държава и съставлява особен период в българската история, която се разпределя на седем периода: 1) старият период, преселение на народите; 2) царство старобългарско (679 – 1018); 3) Византийско господство (1018 – 1186); 4) Търновско царство (1186 – 1396), т.е. възобновяване на българското царство и възникването на Търновската патриаршия; 5) периодът на турското владичество; 6) движение новобългарско; 7) Княжеството, устроено чрез Санстефанския договор на 19 февруари 1878 г., урегулирано чрез Берлинския трактат на 1 юли 1878 г., а после организирано на основание Конституцията, подписана на 17 април 1879 г. в Търново. Източна Румелия (1878 – 1885) е имала свои собствени съдбини.

временно партизанските агитации се появиха навсякъде в най-големи размери. Тогава Великото народно събрание, след сериозно обсъждане в Търново, на 25 юни 1887 г. с еднотушие избра да постави княз Фердинанд I на вакантния престол. Негово Царско Височество произхожда от линията на рода Кобург-Кохари³ и е най-младият (тогава 27-годишен) син на принц Август Сакскобургготски и на княгиня Клементина Орлеанска, внучка на славния крал Луи Филип френски и на Амелия Бурбонска. Н. Ц. В. княз Фердинанд, който дотогава бе член на австрийската армия, прие избора и се отправи към България. И наистина, не можеше да стане по-щастлив избор.

Ние видяхме на първото българско изложение (през 1892 г. в Пловдив), което може да се нарече рожба на чешкото юбилейно изложение, как българският народ, който до не много отдавна беше политически и икономически потъпкван, представи пред света лицето на своето възраждане.

Това може да разбере само онзи, който познава българския народ отпреди 1878 г.

³ Кохари е прославен унгарски магнатски род, наречен така по името на двореца Кохари в Саладерския окръг. Според семейната история през 1061 г. този дворец се сдобива с унгарско-алтенбургския град Конрад от унгарския крал Шаломон. Историческо значение той получава през втората половина на XVI век по времето на Емерих Кохари. През 1616 г. кохарите бяха повишени в степен на „свободни господари“ (Freiherrn); във времето на Волфганг Кохари (починал през 1704 г.) получиха графска, а през 1815 г. – княжеска титла. Мъжката им линия обаче се прекрати през 1826 г. с княз Франц Йосиф, царско-кралския камерхер и придворен канцлер на Унгария. Единствената негова дъщеря Антония (родена на 2 април 1797 г., починала на 25 септември 1862 г.) предаде името и притежанията си на своя съпруг херцог Фердинанд Георг Сакскобургготски (роген на 28 март 1785 г.), който оттогава се наричаше Кобург-Кохари. Същият умря на 27 август 1851 г. с чин генерал от австрийската императорска и кралска кавалерия. Синовете му бяха: Фердинанд, роден на 29 октомври 1816 г., съпруг (от 1853 г.) на кралица Мария II де Глория Португалска (починала на 17 декември 1885 г.); Август, роден на 13 януари 1818 г., австрийски генерал-майор, кралевско-саксонски генерал-лейтенант, съпруг на княгиня Клементина Орлеанска (починала на 26 юли 1881 г.). От 1867 г. насам името Кохари не се употребява.

Вместо апатия, суеверие и недостатък от предприемчивост и капитал, днес сред българската интелигенция доминира същинска предприемчивост и интерес към нови идеи. Обстоятелствата са все по-добри, привързаността към родната почва и бащиния език възбуждат любов към науките; железниците съединяват България с Европа и с морето, а между отдалени градове не липсва дори телефон. С една дума – българите не работят както в турско време, само днес за утре, но и за бъдещето си, и на мястото на някогашното мъртвило сега навсякъде вирее весел живот – и то всичко съобразно добре разбраното мото на княза: „България за българите“.

Българите знаеха в чии ръце дават скиптъра на освободената си земя. Не е могло да остане незабелязано от тях обстоятелството, че князът има роднински връзки с почти всички европейски дворове, но главно неговите лични качества имаха решителна роля при избора.

Възпитателите на княза го запознаха с разните славянски езици. Той владее български език, разбира чешки, полски и сега вече свободно се изразява на руски. При това притежава рядка мъдрост, предвидливост и бистър ум – качества, необходими за един владетел. Дарбите и старанията на Н. Ц. В. докараха в страната мир и тишина. А именно тези неща, съединени със сериозна работа, са условия, необходими за правилното развитие и даже за самото съществуване на младата българска държава. В сегашния период България е господарка на своите съдбини и може да гледа мирно на своето бъдеще. А българският народ може да гледа толкова по-спокойно на бъдещето си, колкото повече мирът, редът и консолидираните обстоятелства довеждат

до предприемчивост и до организация на работите в сегашния и бъдещ период. И не ще има съмнение, че България твърде рано ще се възнагради за това, за което е закъсняла пет века.

Сполучливият избор в Търново се показва още по-щастлив, когато покрай възлюбения от народа княз се появи – за жалост, за кратко време – подир 500 години⁴, първата българска княгиня Н. Ц. В. Мария Луиза Бурбонска.

⁴ Княз Александър, първият български владетел подир турското иго, беше неженен, когато се възкачи на българския престол, а се ожени през 1889 г. като граф Хартенау. По време на сватбата между княгиня Мария Луиза и княз Фердинанд на 20 април 1893 г. във вилата Пианоре тогавашният министър-председател Стамболов твърде уместно спомена това обстоятелство.

Н. Ц. В. княгиня Мария Луиза като невеста
(По фотография на професор Колер и Адел във Виена)

С крилата на любовта щастието се качи на българския престол и с топлите си лъчи огря българския народ, комуто княгинята беше същинска майка и комуто даде първата владееща династия.

Княгиня Мария Луиза е родена на 5 януари 1870 г. (17 януари по нов стил – Бел. ред.) във вечния Рим. Тя е първородна дъщеря на Роберт I Бурбонски, херцог на Парма и Пиаченца, и на неговата първа съпруга принцеса Мария Бурбонска, дъщеря на Фердинанд II, крал на двете Сицилии.

Следователно тя беше снаха на великия австрийски ерцхерцог Фердинанд Тоскански и на неговата съпруга принцеса Алиса. Като се вземе кръвното ѝ родство с краля на двете Сицилии, тя беше и близка роднина на Нейно Императорско Величество австрийската императрица и кралица на Унгария Елисавета, трагичната смърт на която още се помни.

Съобразно навика на испанските и италианските Бурбони, тя получи при кръщението си няколко имена: Мария, Луиза, Пиа, Тереза, Анна, Фердинанда, Франческа, Антоанета, Маргарита, Жосефина, Каролина, Бланка, Лучия, Аполония; но само първите две имена се изпълзваха.

Тя бе като сътворена за царски престол особа. Благородното ѝ лице се отличавахе с мил, любезен и приятен израз, а най-голямо впечатление правеха нейните мирни и изразителни очи, които сякаш бяха отражение на възвишената ѝ за всичко добро и идеално достъпна душа. Всичко това бе много хубаво представено от Филип Ласло в неговата картина от 1894 г. Технически усъвършенстваното му произведение е в притежание на Художествения институт „Космос“ в Будапеща и именно то ми послужи за образец на картината, която сложих в заглавието на тази книга.

Ако не се лъжа, в моминските си години княгиня Мария Луиза действително имаше голяма прилика с духовитата си стара пралеля херцогиня Бери, майка на граф Шамбор.

Ако е истина, че окото е огледало на душата, то в окото на Н. Ц. В. можеше да се чете онази любов и онова идеално възхищение, с което тя, като повикана на българския престол, следеше усърдно интересите на поверения ѝ народ; с тази любов тя ощастливяваше младото си семейство; тази любов гореше за всичко добро, благородно и хубаво. Тя с интерес се бе отдала на музиката, пеенето, живописата и на изкуството като цяло⁵.

На такава една възвишена душа не оставаше чужд никой клон от изкуствата. Брилянтовата диадема, която ѝ поднесоха българските дами като подарък за сватбата, действително не можеше да украси някоя по-достойна глава.

Сега трябва да погледнем към Италия. Историята на София е свързана с Рим. Около 100 г. сл. Хр. градът на тракийското племе серди получава името Улпия Сердика от римския цар Траян; в първото десетилетие на IV век се е мислело София да стане източноримски Цариград. Константин Велики размишлявал дали да направи от Сердика Източен Рим, или да постави столицата си на границата между Европа и Азия. След появата на града на Константин между Златния рог и Босфора царят не забравил Сердика, своята възлюбена столица, която е имала голямо значение за византийското царство, каквото има и за българската държава под името Средец, наречен впоследствие София.

⁵ На последното художествено изложение в София картините, изрисувани от Н. Ц. В., предизвикаха всеобщ интерес.